

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR**

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

1-2024

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

B.Sh.Shermuhammadov Ilmsizlarni tarix haqiqatlari fosh etadi.....	8
PEDAGOGIKA	
B.Sh.Shermuhammadov, O.R.Raxmatov Mediasavodxonlik vositasida bo'lajak texnologik ta'lim o'qituvchilarining informatsion madaniyatini rivojlantirish mazmuni.....	10
Kim Vladimir Эффективность внедрения акцентированной методики по развитию физического статуса юных баскетболистов	15
A.H.Amonov Научное обоснование актуальности проблемы развития скорости перемещения и точности ударов в настольном теннисе с самого раннего возраста.....	20
N.O.Saidova, D.M.Axmadjonova Maktabgacha ta'lim tashkilotlari tayyorlov guruhlarida bolalarning matematik tasavvurlarini rivojlantirishning hozirgi holati.....	25
O.Q.Xasanova Bo'lajak nemis tili o'qituvchilarida xatolarni tahlil qilish ko'nikmasini shakllantirishning ahamiyati	28
M.E.Abdullayev O'quvchilarda milliy g'urur tuyg'usini rivojlantirishda etnopedagogik qadriyatlarining tarbiyaviy imkoniyatlari	34
B.Sh.Turg'unboyev Bo'lajak o'qituvchilarning media kompetentsiyasini shakllantirishga nazariy va uslubiy yondashuvlar	37
X.A.Kadirova Tibbiyot oliygohlarida tibbiy biologiya va umumiy genetika fanlarini o'qitishda foydalaniladigan interfaol ta'lim metodlari.....	43
S.T.Xakimov, S.Q.Xudoyqulov Maktab o'quvchilarining kun davomidagi harakat faolligining me'yori	49
D.K.Karimov Jismoniy madaniyat yo'nalishi talabalarida egiluvchanlikni rivojlantirish usullari samaraliligini o'rganish.....	53
K.F.Nazarova Boshlang'ich sinf o'quvchilarida nutqiy kompetensiyani rivojlantirish jarayonini loyihalashning pedagogik-psixologiya xususiyatlari.....	57
J.Dj.Sultanov Harbiy-siyosiy sohada axborot tahdidlarining oldini olish masalalari.....	61
X.X.Xasanbayev Mudofaa tizimida harbiy pedagog kadrlarni tayyorlash va ularni malakasini oshirish mexanizmi.....	64
O'.R.Maxmudov O'zbekiston harbiy ta'lim muassasalari harbiy pedagoglarining professional harbiy pedagog bo'lib shakllanishidagi muammolar va ularning yechimi.....	68
I.Y.Masharipov Bo'lajak harbiy pedagoglarni harbiy-kasbiy kompetentligini shakllantirishning pedagogik omili.....	71
F.O.Qo'ysinova Mafkuraviy va ma'naviy tahdidlar bilan bog'liq jarayonlarda radikalizm muammosi	75
R.X.Ibragimov Kasb-hunar maktablarida fizika fanini o'rganishda o'quvchilar o'rtasida eksperimental ko'nikmalarni shakllantirish	78
A.Tuychiyev Ta'lim tizimida xorijiy tajribadan foydalanish va ta'lim texnologiyalarining o'ziga xos jihatlari.....	82

**BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA NUTQIY KOMPETENSIYANI
RIVOJLANTIRISH JARAYONINI LOYIHALASHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK
XUSUSIYATLARI****ПЕДАГОГИКО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПРОЕКТИРОВАНИЯ
ПРОЦЕССА РАЗВИТИЯ РЕЧЕВОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ
КЛАССОВ****PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF DESIGNING THE
PROCESS OF SPEAKING COMPETENCE DEVELOPMENT IN PRIMARY CLASS STUDENTS****Nazarova Kamuna Farhod qizi¹**¹Toshkent amaliy fanlar universiteti tadqiqotchisi**Annotatsiya**

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutq kompetensiyasini rivojlantirish muammosining dolzarbligi ushbu jarayonga ta'sir qiluvchi pedagogik va psixologik xususiyatlarni chuqur tushunish zarurligini tasdiqlaydi. Ushbu maqola boshlang'ich yoshdagi bolalarda tilni o'zlashtirish bo'yicha tadqiqotlarning nazariy sharhini beradi, samarali ta'lim dizayniga ta'sir qiluvchi asosiy jihatlarni yoritadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutq kompetensiyasini rivojlantirish jarayonini loyihalashning maqsadi: boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutq kompetensiyasini rivojlantirishga yordam beradigan yaxlit va samarali ta'lim muhitini yaratish. Bu ravon va malakali muloqot ko'nikmalarini shakllantirish, shuningdek, so'z boyligini rivojlantirish, matnни tahlil qilish va idrok etish, o'z fikrlarini etarli darajada ifodalash qobiliyatini o'z ichiga oladi.

Аннотация

Актуальность проблемы развития речевой компетентности учащихся младших классов подтверждает необходимость глубокого понимания педагогических и психологических особенностей, влияющих на этот процесс. В этой статье представлен теоретический обзор исследований по овладению языком детьми начальной школы, выделены ключевые аспекты, влияющие на эффективный дизайн обучения. Цель проектирования процесса развития речевой компетентности учащихся младших классов: создать целостную и эффективную образовательную среду, способствующую развитию речевой компетентности учащихся младших классов. Сюда входит формирование беглых и грамотных коммуникативных навыков, а также развитие словарного запаса, умений анализировать и понимать текст, адекватно выражать свои мысли.

Abstract

The relevance of the problem of development of speech competence of elementary school students confirms the need for a deep understanding of the pedagogical and psychological characteristics that affect this process. This article provides a theoretical overview of research on language acquisition in elementary school children, highlighting key aspects that influence effective instructional design. The purpose of designing the process of development of speech competence of elementary school students: to create a holistic and effective educational environment that helps to develop speech competence of elementary school students. This includes the formation of fluent and competent communication skills, as well as the development of vocabulary, the ability to analyze and understand text, and adequately express one's thoughts.

Kalit so'zlar: *nutq kompetensiyasi, boshlang'ich sinf, pedagogik xususiyatlar psixologik jihatlar, yoshga bog'liq rivojlanish xususiyatlari, ta'lim jarayonini individuallashtirish, zamonaviy ta'lim texnologiyalari, o'yin o'qitish usuli.*

Ключевые слова: *речевая компетентность, начальный класс, педагогические особенности, психологические аспекты, возрастные особенности развития, индивидуализация образовательного процесса, современные образовательные технологии, игровой метод обучения.*

Key words: *speech competence, primary class, pedagogical features, psychological aspects, age-related developmental features, individualization of the educational process, modern educational technology*

KIRISH

Nutq rivojlanishining yoshga bog'liq xususiyatlariga alohida e'tibor beriladi, tilni idrok etish va o'zlashtirishga ta'sir qiluvchi psixologik omillar aniqlanadi. Davlat ta'lim jarayonini loyihalashning yondashuvni individuallashtirish, zamonaviy texnologiyalardan foydalanish va boshqa bilim sohalari bilan aloqasi kabi tamoyillarini ko'rib chiqadi. Bundan tashqari, bolalarning kompetensiyasini rivojlantirishni rag'batlantirish uchun maxsus amaliy usul va usullar taqdim etiladi. O'qishni qo'llab-quvvatlash uchun ota-onalar va oilalar bilan hamkorlik qilish, turli xil ta'lim resurslaridan foydalanish muhimligi muhokama qilinadi. Maqola boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutq kompetensiyasini

baholash va monitoringiga kiritilgan bo'lib, baholash mezonlari va monitoring vositalarini taklif qiladi. Yakuniy xulosalar nafaqat nutq malakasini samarali rivojlantirish bo'yicha xizmatlarni yaratish muhimligini, balki ushbu sohada keyingi tadqiqotlar zarurligini ham ta'kidlaydi.

Nutq kompetensiyasi – bu tilni muvaffaqiyatli boshqarish va samarali muloqot qilish uchun foydalanish qobiliyati. Ona odamlarga turli kontekstlarda nutqni to'g'ri va samarali tushunish, ishlab chiqarish va talqin qilish imkonini beradigan keng ko'lamli ko'nikma va bilimlarni o'z ichiga oladi. Bu atama nafaqat grammatik va lug'at qobiliyatlarini, balki kontekstni, ijtimoiy va madaniy me'yorlarni tushunishni, turli vaziyatlarga va turli auditoriyalarga moslashish qobiliyatini ham o'z ichiga oladi. Og'zaki kompetensiya, shuningdek, yuz ifodalari, imo-ishoralar va intonatsiya kabi og'zaki bo'lmagan muloqotni samarali ifodalash qobiliyatini ham o'z ichiga oladi.

Ta'lim sharoitida og'zaki kompetensiyani rivojlantirish, ayniqsa, asosiy til ko'nikmalari shakllantirilayotgan ta'limning dastlabki bosqichlarida muhim ahamiyatga ega. Nutq kompetensiyasi matnlarni tushunish va tahlil qilish, o'z bayonotlarini tuzish, o'z fikrlarini muhokama qilish, shuningdek, til orqali boshqa odamlar bilan muloqot qilish qobiliyatini o'z ichiga oladi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutq kompetensiyasini rivojlantirish ta'lim asoslarini shakllantirish va jamiyatga muvaffaqiyatli integratsiyalashuvida asosiy rol o'ynaydi. Ushbu jarayonning ahamiyatiga qaramay, o'qituvchi va psixologlarning e'tiborini talab qiladigan muayyan muammolar va o'rganilmagan jihatlar mavjud. Bunday vaziyatda biz aniqlangan muammolarni ko'rib chiqamiz, shuningdek, nutq kompetensiyasini rivojlantirish jarayonini loyihalashni takomillashtirishga qaratilgan tadqiqotning maqsad va vazifalarini belgilaymiz. Asosiy muammolardan biri ta'lim jarayonini etarli darajada individuallashtirishdir. Standart yondashuvlar individual xususiyatlarni o'rgata olmaydi, ya'ni nazorat qilinadi, ijodiy qobiliyatlarning optimal rivojlanishini ta'minlamaydi. Ba'zi o'qitish amaliyotlarida til o'rganishni boshqa to'siqlar bilan birlashtirishga Yetarlicha e'tibor berilmaydi. Bu esa o'quvchilarda tilni turli sharoitlarda qo'llash ko'nikmalarining yetarli darajada rivojlanishiga olib keladi. Nutq kompetensiyasini rivojlantirish jarayonida oila va maktabning o'zaro ta'siri noaniqligicha qolmoqda.

Ota-onalarning faol yordamining etishmasligi o'rganish samaradorligiga ta'sir qilishi va mantiqiy ko'nikmalarining to'liq rivojlanishiga to'siqlik qilishi mumkin. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida nutqiy kompetensiyani shakllantirish jarayoniga ta'lim dasturlari va onlayn resurslar kabi zamonaviy texnologiyalarning ta'siri bo'yicha tadqiqotlar yetarlicha qolmoqda. Nutq kompetensiyasini rivojlantirishning ba'zi psixologik jihatlari, masalan, o'quvchining hissiy holatining til ko'nikmalarini rivojlantirishga ta'siri o'rganilmagan bo'lib qolmoqda.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining muvaffaqiyatli o'rganishi va ijtimoiylashuvini shakllantirishda nutq kompetensiyasi asosiy rol o'ynaydi. Bu davr kelajakdagi akademik natijalarga va ijtimoiy muloqotga ta'sir qiluvchi til ko'nikmalarini rivojlantirish uchun juda muhimdir. Bu holatda men boshlang'ich maktabda nutq kompetensiyasini rivojlantirishning nazariy asoslari va amaliy yondashuvlarini ko'rib chiqaman.

Nutq kompetensiyasi grammatika va lug'atni oddiy o'zlashtirish bilan cheklanmaydi. Boshlang'ich sinflarda o'qish, yozish va muloqot qilish ko'nikmalarini rivojlantirish uchun asos bo'ladi. Ona boshqa fanlarni muvaffaqiyatli o'rganish va o'quvchilarning ijtimoiy-madaniy moslashuvi uchun boshlang'ich maktabga ham xizmat qiladi. Zamonaviy pedagogik tadqiqotlar tahlili nutq kompetensiyasini rivojlantirishga kompleks yondashuvning muhim rolini ko'rsatadi. Nazariyalar V.V.Davydov va L.S.Vygotskiy til o'rganishda ijtimoiy-madaniy kontekstning rolini ta'kidlaydi va Z.P.Dyachenko erta yoshda tilni idrok etish va o'zlashtirishga e'tibor beradi. Boshlang'ich maktabda inson kompetensiyasining asoslari shakllanadi. Bolalar mantiqiy tuzilmalarni faol shakllantirish va muloqot qobiliyatlarini o'zlashtirish davrida. Bu davrda har bir talabaning individual rivojlanish xususiyatlari juda muhimdir.

Boshlang'ich sinflarda nutq kompetensiyasini rivojlantirish o'quvchilarning kelajakdagi muvaffaqiyatini belgilaydigan ta'lim dasturining muhim elementi hisoblanadi. Nazariy asoslar, amaliy usullar va ota-onalar bilan o'zaro munosabatlar o'quvchilarning samarali muloqot qilish ko'nikmalarini rivojlantirish va muvaffaqiyatli o'rganish uchun maqbul sharoitlarni yaratadi.

"Boshlang'ich sinf o'quvchilarida nutq kompetensiyasini rivojlantirish jarayonini loyihalashning pedagogik-psixologik xususiyatlari" mavzusidagi adabiyotlarni ko'rib chiqish boshlang'ich yoshdagi bolalarda nutq ko'nikmalarini rivojlantirish bilan bog'liq zamonaviy nazariyalarni, tadqiqot va o'quv amaliyotini ko'rib chiqishni o'z ichiga olishi mumkin.

Nutq kompetensiyasini rivojlantirishda oiladagi o'zaro munosabatlar muhim rol o'ynaydi. Birgalikdagi tadbirlar, oilada kitob o'qish va nima sodir bo'layotganini muhokama qilish o'quvchilarning til idrokini kuchaytiradi. Ota-onalar bilan hamkorlik, shu jumladan ota-onalarning maslahatlari bolalarda nutq rivojlanishini qo'llab-quvvatlashning yagona tizimini yaratadi. O'yin usullaridan unumli foydalanish tilga qiziqishni uyg'otadi. O'yin orqali o'rganish nafaqat materialni tushunishni oshiradi, balki o'rganish va sog'likka ijobiy munosabatni ham yaratadi. Ta'lim dasturlari va veb-resurslar kabi zamonaviy ta'lim texnologiyalarining integratsiyasi yanada dinamik va interaktiv ta'lim olish imkonini beradi. Elektron qurilmalar o'rganishni shaxsiylashtirish va turli o'quv materiallaridan foydalanishni ta'minlash uchun samarali ishlatilishi mumkin. Muhim element–bu nutq kompetensiyasini rivojlantirishdagi taraqqiyotni baholash va monitoring qilish tizimi. Aniq baholash mezonlari, muntazam sinov va natijalarni tahlil qilish talabalarning kamchiliklarini tezda aniqlash va o'qitish usullarini tuzatish imkonini beradi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutq kompetensiyasini rivojlantirish jarayonini loyihalash individuallashtirish, boshqa fanlar bilan bog'lanish, oiladagi o'zaro munosabatlar, o'yin usullaridan foydalanish, zamonaviy texnologiyalar va taraqqiyotni baholash tizimini o'z ichiga olgan kompleks yondashuvni talab qiladi. Samarali strategiya bolaning psixologik xususiyatlaridan foydalanishi, o'rganish uchun motivatsiya yaratishi va barqaror muloqot qobiliyatlarini rivojlantirishi kerak.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutq kompetensiyasini rivojlantirish ta'lim tizimining asosiy vazifasidir. Ushbu maqolada biz nutq kompetensiyasini rivojlantirish jarayonini loyihalashning pedagogik va psixologik xususiyatlari bo'yicha tadqiqot natijalari va xulosalarini muhokama qilamiz, shuningdek, boshlang'ich maktab o'quvchilarida o'rganish va mantiqiy ko'nikmalarni shakllantirishning mumkin bo'lgan usullarini ko'rib chiqamiz.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, nutq kompetensiyasining muvaffaqiyatli rivojlanishi har bir o'quvchiga individual yondashuvni talab qiladi. Shaxsiy ehtiyojlar va rivojlanish sur'atlariga e'tibor berish tilni yanada samarali o'zlashtirishga imkon beradi. Tadqiqot natijalari nutqni o'rganishni boshqa to'siqlar bilan birlashtirishning o'quvchilarning umumiy rivojlanishiga ijobiy ta'sirini ko'rsatadi. Fanlararo aloqalar tilni chuqurroq tushunishga va uning turli kontekstlarda ishlatilishiga yordam beradi. Tadqiqotlar nutq kompetensiyasini rivojlantirish jarayonida oila va maktab o'rtasidagi faol o'zaro ta'sirning muhimligini tasdiqlaydi. Oilani qo'llab-quvvatlash, ota-onalik qobiliyatlari va ta'lim bolalarning til ko'nikmalarini yanada muvaffaqiyatli rivojlantirishga yordam beradi. Tadqiqot natijalari o'yin usullari va mashg'ulotlarning samaradorligini ko'rsatadi. O'yinlar o'quvchilarning faol ishtirokiga, o'rganishga ijobiy munosabatni shakllantirishga va turli xil til ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Zamonaviy ta'lim texnologiyalari, jumladan, ta'lim dasturlari va onlayn resurslar nutq kompetensiyasini rivojlantirish jarayonida o'z samaradorligini isbotladi. Texnologiyadan foydalanish o'rganishni yanada interaktiv va uchuvchilar uchun qiziqarli qiladi.

Olingan natijalarga asoslanib, biz quyidagi xulosalar chiqarishimiz mumkin. Birinchidan, nutq kompetensiyasining muvaffaqiyatli shakllanishi ta'lim jarayonini individuallashtirishdan boshlanadi. O'qituvchi har bir o'quvchining individual xususiyatlarini hisobga olishi, til ko'nikmalarini optimal rivojlantirish va qo'llash uchun sharoit yaratishi kerak. Ikkinchidan, nutq o'rgatishning boshqa pre-muharrirlar bilan integratsiyalashuvi muhim ahamiyatga ega. Fanlararo aloqalar o'quvchilarda til va uning turli bilim sohalarida tutgan o'rni haqida chuqur tushuncha hosil qilishi mumkin. Uchinchi muhim nuqta – bu oila va maktabning o'zaro ta'siri. Ota-onalarning faol ta'lim olishi oila va ta'lim tashkilotida hamkorlikni yaratish til kompetensiyasini rivojlantirish uchun qulay sharoit yaratadi. O'yinga asoslangan o'qitish usullari va zamonaviy ta'lim texnologiyalaridan foydalanish o'quv jarayonida qiziqarli va interaktivlikning muhimligini ta'kidlaydi.

XULOSA

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutq kompetensiyasini rivojlantirish jarayonini loyihalashning pedagogik va psixologik xususiyatlari bo'yicha umumiy xulosalar: O'quv jarayonini individuallashtirish nutq kompetensiyasini muvaffaqiyatli rivojlantirishning muhim tarkibiy qismidir. O'qituvchi o'qitish usullarini rivojlanish sur'atlarini va tayyorgarlik darajasini hisobga olgan holda, har bir o'quvchining individual xususiyatlariga moslashtirishi kerak. Nutq ta'limining boshqa fanlar bilan integratsiyalashuvi yanada keng qamrovli va samarali ta'lim jarayonini yaratish imkonini beradi. Bu bilimning turli sohalariga taalluqli bo'lib tilni chuqur tushunish va undan foydalanish

imkonini beradi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqiy kompetensiyasini rivojlantirishda oila va maktab hamkorligi muhim o'rin tutadi. Ota-onalar bilan faol muloqot qilish, birgalikda tadbirlar o'tkazish, oilada kitob o'qish – bularning barchasi tilni chuqurroq o'zlashtirishga yordam beradi. Nutq kompetensiyasini rivojlantirish jarayonini talabalar uchun yanada qiziqarli jozibador qilish uchun o'yin o'qitish usullari va zamonaviy ta'lim texnologiyalaridan foydalanish. Virtual dunyo resurslaridan samarali foydalanish o'rganishni boyitib, uni yanada interaktiv qilish imkonini beradi. Nutq kompetensiyasini rivojlantirishga qaratilgan baholash tizimini joriy etish va muntazam ravishda muvaffaqiyatga erishish talabalarning zaif tomonlarini aniqlash, va o'quv jarayonini o'z vaqtida tuzatish imkonini beradi.

Nutq kompetensiyasini rivojlantirishning psixologik xususiyatlari kognitiv, na hissiy jihatlarni o'z ichiga olmaydi. Sinfdagi ijobiy va hissiy muhit va o'qituvchining yordami til ko'nikmalarini muvaffaqiyatli egallashga yordam beradi. Har bir o'quvchining o'ziga xos xususiyatini va til kompetensiyasini rivojlantirish uchun sharoitlarni tan olish muhimdir. Talabalarning turli ehtiyojlarini qondirish uchun turli usullar, o'quv materiallaridan foydalanish mumkin. Odatda, nutq kompetensiyasini rivojlantirish jarayonini muvaffaqiyatli loyihalash individuallashtirish, integratsiya, oila va maktab o'rtasidagi hamkorlik, o'yin usullari va zamonaviy texnologiyalardan faol foydalanish, shuningdek, ta'limning hissiy-psixologik jihatlariga doimiy e'tibor berishni talab qiladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Фуломова Х., Фаффорова Т. 1-синфда она тили дарслари. –Т.: Шарқ, 2003. -110 б.
2. Фаффорова Т., Курбонов А., Годфри Е. Таълимнинг илғор технологиялари. -Қарши, Насаф, 2003. -112 б.
3. Қосимова Г.Ҳ. Бошланғич синф ўқувчиларида ўз фаолиятини баҳолаш ва ташхислаш кўникмаларини шакллантиришнинг дидактик имкониятлари. – Тошкент: Фан, 2007. –104 б.
4. Розиков О. Бошланғич синф ўқувчиларида ижодий қобилиятларни ривожлантириш // Таълим жараёнида ўқувчиларнинг ижодий активлигини ривожлантириш. –Т.: Ўқитувчи, 1966. -23-41 б.